

Vojvodina, jej Slováci a problematika ich genealogického výskumu (návrh fiktívneho projektu)

1. Anotácia:

Projekt je venovaný výskumu historickej pamäti vojvodinských Slovákov z genealogického hľadiska. Počet členov tejto národnostnej menšiny má v posledných dekádach tendenciu výraznejšie klesať práve z dôvodu jej zvyšujúceho sa priemerného veku, preto sa považuje za potrebné pristúpiť k takým formám spracovania, ktoré by bádateľom umožnili nielen jednoduchší prístup k prameňom, ale aj dokázali určiť miesto slovenského elementu vo vzťahu k ostatným národnostným skupinám dnešnej multietnickej a multikonfesionálnej Autonomnej pokrajiny Vojvodina. Za reprezentatívne vzorky genealogického výskumu boli vybraté tri obce s najväčším počtom etnicky slovenského obyvateľstva, z ktorých každá veľmi príhodne predstavuje aj špecifiká troch historických zemí Vojvodiny. Projekt sa snaží zachytiť obdobie rokov 1740-2015, no samozrejme počíta aj s nutným časovým presahom do skoršej doby.

2. Kľúčové slová:

Vojvodina – vojvodinskí Slováci – genealógia – genealogické príručky – oral history – Báčka (Bačka) – Banát (Banat) – Sriem (Srem) – Bačsky Petrovec (Bački Petrovac) – Kovačica – Stará Pazova (Stara Pazova)

3. Popis projektu:

Projekt sa zameriava na etnickú skupinu tzv. dolnozemskej Slovákov žijúcich na dnešnom území Autonomnej pokrajiny Vojvodina v Republike Srbsko, ktorá je známa svojím multietnickým a multikonfesionálnym charakterom a pomerne vysokou mierou vzájomnej tolerancie medzi jednotlivými skupinami. Napriek tomu možno v posledných desaťročiach badať výrazne klesajúci trend v počte vojvodinských Slovákov, čo je podmienené predovšetkým ich stále sa zvyšujúcim priemerným vekom. Pokiaľ sa pozrieme na štatistické údaje, tak pokles medzi obdobím vrcholu slovenskej populácie v sčítaní z roku 1961 (73 830 osôb, 4,0% vojvodinského obyvateľstva) a súčasťou situáciou podľa posledného cenzu z roku 2011 (50 321 osôb, 2,6% vojvodinského obyvateľstva) možno považovať za veľmi veľký. Treba si pripomenúť aj to, že stav okolo 70 tisícok osôb bol stabilným javom počas takmer celej prvej polovice 20. storočia, a tiež, že taký náramný pokles nebol spôsobený nárazovo počas juhoslávskej krízy v 90. rokoch, ale svoje znaky vykazoval už počas rokov sedemdesiatych.

Práve z dôvodu postupného, ale viditeľného miznutia vojvodinských Slovákov sme sa ako výskumný tím rozhodli pristúpiť k zachyteniu týchto procesov formou archívneho a genealogického výstupu, ktorý by mal uľahčiť orientáciu v zložitostiach vojvodinských realít. Tamajší Slováci sa aj napriek vlastným snahám udržovať vlastný folklór, kultúru a umenie „odnárodňujú“ a splývajú s väčšinovým srbským obyvateľstvom. Napriek znepokojujúcim číslam a zrejme pomerne dlhému časovému horizontu vytrácania sa slovenského elementu z multikultúrnej Vojvodiny, Slováci stále predstavujú druhú najväčšiu národnostnú menšinu v tejto oblasti. Aj preto je dôležité zjednodušiť či už odborný alebo laický výskum potencionálnych bádateľov v budúcnosti.

Náš projekt sa tak venuje príprave na takéto bádanie, a to s využitím znalostí a skúseností členov tejto zaujímavej etnickej skupiny, dobových prameňov a analýzy vzťahov vo vnútri slovenskej komunity i navonok voči ostatným národnostným skupinám. Z tohto dôvodu boli vybrané tri obce s najväčšou slovenskou populáciou – Bačsky Petrovec v Báčke (zo 6155 obyvateľov až 4982 Slovákov), Kovačica v Banáte (zo 6259 až 5142) a Stará Pazova v Srieme (z 18 602 až 5105, pričom treba

prihliadnuť na staršie dekády, kedy Slováci tvorili v meste reálnu väčšinu). Tieto vzorky považujeme za vhodné z viacerých, najmä však pre určitú variabilitu dejinného vývoja jednotlivých zemí a tiež fakt, že okrem ich primátu v počte Slovákov v rámci týchto zemí sú aj tromi najväčšími slovenskými obcami v celej Vojvodine (odhliadnuc od Nového Sadu ako zvláštneho prípadu).

Ciele projektu:

Hlavným cieľom projektu je vytvoriť takú odbornou založenú a vedecky vytvorenú platformu pre genealogický výskum vojvodinských Slovákov, ktorá by umožnila archívny výskum a zároveň podnietila bádateľský záujem pre vlastné dejiny ako tejto etnickej skupiny, tak i Slovákov domácich (z ktorých mnohí sú priamymi potomkami navrátilcov z uhorskej Dolnej zeme či ich vzdialenými príbuznými). Touto platformou by mala byť genealogická príručka založená na najnovších výskumoch vo vybraných oblastiach Vojvodiny, ktorá by toto dianie uľahčila, rovnako ako aj internetová doména vytvorená pre rovnaký účel a poskytujúca navyše i zverejnené faksimile najdôležitejších dokumentov.

Vedľajším cieľom projektu je pomôcť odbornej i laickej verejnosti ako slovenského tak i srbského (vojvodinského, slovensko-vojvodinského) pôvodu k ďalšiemu prehĺbeniu ich intenzívnych a vrelých vzájomných vzťahov, predovšetkým v rámci historickej a genealogickej vedy, kde takéto väzby v posledných rokoch viazli.

Stav doterajšieho výskumu:

Napriek tomu, že vojvodinskí Slováci sú výrazne publikačne činní, predovšetkým čo sa týka vydávania monografií jednotlivých (i tých najmenších) obcí, ich záujem smeruje (a smeroval) najmä do sféry kultúrneho, literárneho a konfesijného života, teda oblastí, v ktorých sa od ostatných vojvodinských národnostných menšín dokázali odlišiť. Pokiaľ ide o reprezentatívne obce Báčsky Petrovec, Kovačica a Stará Pazova, tie si vo výskume svojej minulosti stoja veľmi dobre, no v rámci genealogického výskumu zaostávajú (napr. Stará Pazova má veľmi dobre riešené spracovanie príchodu Slovákov do obce v poslednej tretine 18. storočia, no chýbajú jej práce zaznamenávajúce ďalší vývoj v priebehu storočí nasledujúcich; pozri publikáciu Jaroslava Miklovica). Práve z toho dôvodu je nutné vypracovať genealogickú príručku, ktorá by dokázala nielen podať vysvetlenie odborných termínov zo svojho odboru, archívniectva, muzeológie, cirkevných a vojenských dejín špecifických pre túto oblasť atď. (a to z viacerých pramenných jazykov), ale aj podať základný vývoj slovenského etnika v pomere k ostatným národnostným menšinám v priebehu 18.-20. storočia a načrtnúť tak tendencie týkajúce sa dejinných procesov v jednotlivých historických oblastiach Vojvodiny. Aj tu totiž možno v doterajšom stave výskumu nájsť mnoho medzier, pretože publikačná činnosť vojvodinských Slovákov sa venuje dejinám svojho etnika ako viac-menej nepriepustnému národnostnému celku. Treba tiež podotknúť, že odborný záujem slovenských odborníkov (najmä z bratislavskej a bansko-bystrickej univerzity) sa sústreďuje skôr na dejiny dolnozemskej Slovákov v dnešnom Maďarsku, Rumunsku a Chorvátsku, ktorých je samozrejme menší počet, než tých vojvodinských, a preto sa počíta aj s ich menšou schopnosťou vedeckého spracovania vlastných dejín a genealógie.

Výskumné metódy:

Výskum prebehne ako priamou metódou v rámci bádania medzi archívnymi prameňmi, tak v neskorších fázach i formou tzv. orálnej histórie pri rozhovoroch s pamätníkmi a významnými predstaviteľmi slovenskej, ale i srbskej, maďarskej, rumunskej a niektorých iných menšín. Archívny výskum sa bude sústreďovať najmä na matričné zápisy troch vybraných obcí – Báčskeho Petrovca, Kovačice a Starej Pazovy, ako reprezentatívnych vzoriek genealogického výskumu, každá za jednu z troch historických zemí Autonomnej pokrajiny Vojvodina – Báčky, Banátu a Sriemu, no ďalšie ťažisko výskumu bude spočívať aj na prameňoch rakúskej či chorvátskej proveniencie z hľadiska vojenských dejín (keďže územie Sriemu patrilo do tzv. Vojenskej hranice, srbsky *Vojnej krajiny*). Svoju

významnú úlohu zohráva aj vojvodinský krajinský archív v Novom Sade, v ktorom sú uložené pramene dôležité pre celú provinciu a jej národnostné menšiny.

Zo získaných informácií tak bude vytvorená databáza pojmov slovníkového charakteru, ktoré budú spracované vo forme genealogickej príručky.

Bibliografie:

- pramene

Arhiv Vojvodine, Novi Sad

matričné a farské zápisy farností a obecných úradov v Báčskom Petrovci, Kovačici a Starej Pazove
Österreichisches Staatsarchiv (Kriegsarchiv), Wien

- literatúra

1. ANDRUŠKA, P.: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra 2002.
2. BOTÍK, J.: *Dolnozemskí Slováci*. Tri storočia vyst'ahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Nädlac 2011.
3. BOTÍK, J.: *Etnická história Slovenska*. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov. Bratislava 2007.
4. KMEŤ, M. – KURHAJCOVÁ, A. – POLÓNYOVÁ, S. (eds.): *Dokumenty k dejinám dolnozemsých Slovákov 1*. Kraków 2013.
5. Kolektív autorov: *Stará Pazova 1770-1970*. Dvesto rokov spoločného života. Novi Sad 1971.
6. KOVAČEVIĆ, S.: *Gradovi Srbije u slici i reči*. Beograd 2010.
7. LILGE, K.: *Stará Pazova*. Monografia. Myjava 1932.
8. MIKLOVIC, J.: *Stará Pazova 1769-1794*. Stará Pazova 1997.
9. SIRÁCKY, J. a kol.: *Slováci vo svete 1*. Martin 1980.

4. Rozvrhnutie práce (časový harmonogram):

Rok 1

V prvom roku výskumu prebehne základný zber dát a návšteva vojvodinského krajinského archívu (*Arhiv Vojvodine*) v Novom Sade a obecných a farských/matričných archívov v Báčskom Petrovci, Kovačici a Starej Pazove, kde budú vyhľadávané dokumenty k otázke prisťahovalectva slovenského obyvateľstva v priebehu 18. a 19. storočia až do roku 1918. Pre rovnaké obdobie prebehne aj výskum aj vo Vojenskom archíve (*Kriegsarchiv*) vo Viedni, z dôvodu záznamov o usadzovaní sa obyvateľstva na Vojenskej hranici (konkrétne IX. petrovaradínsky regiment), a to až do jej zrušenia v roku 1881, ktorý bude vykonaný druhou, samostatnou jednotkou výskumného tímu. Vo všetkých prípadoch bude vynaložená snaha o zachytenie čo najväčšieho počtu relevantných procesov týkajúcich sa života novopríchodzích Slovákov na územie dnešnej Vojvodiny, rovnako ako i fenoménov a historických termínov spojených so všeobecnodejinnými, cirkevnými, hospodárskymi, sociálnymi a mentálnymi črtami vtedajších spoločností.

Rok 2

V druhom výskumnom roku sa výskumný tím zameria na obdobie po roku 1918, vzťah vojvodinských Slovákov a „materskej“ Československej republiky, rovnako ako na vzťah k vojnovému Maďarsku, Nezávislej republike Chorvátsko, Rumunsku a hitlerovskému Nemecku, ktoré si Vojvodinu rozdelili na krátky, no významný čas medzi sebou, a tamojší Slováci sa tak ocitli pod rôznymi formami vlády. Táto fáza výskumu je mimoriadne dôležitá nielen z citlivého postoja k dobe a k ostatným národnostiam Vojvodiny, ktoré etnicky patrili k okupujúcim silám, ale aj z hľadiska terminologického, pretože práve v tomto období sa rôznosť pramenných jazykov ešte viac zvýšila. Bezpodmienečne bude venovaný priestor vzťahu Slovákov a medzi- i povojnovej Juhoslávie. Súčasťou výskumu budú aj

rozhovory s pamätníkmi a významnými predstaviteľmi slovenskej menšiny a taktiež i ostatných etnických skupín, relevantne spojených vo vzťahu k vojvodinským Slovákom.

Rok 3

V záverečnom roku výskumu prebehne finalizácia projektu a to vo forme kompletizácie a následného publikovania genealogickej príručky, umožňujúcej plynulejší a jednoduchší spôsob bádania pre záujemcov o dejiny vojvodinských Slovákov, a tiež doplnkový výskum v rámci posledných dvoch dekád skúmaného obdobia. Genealogická príručka, ktorej rôznorodé jazykové mutácie historických termínov bude nutné vyložiť v jednotnom štýle, bude sprevádzaná aj vytvorením internetovej domény, na ktorej budú uverejnené s dovoľením príslušných inštitúcií významné archívne dokumenty, zvukové a audiovizuálne záznamy z vybraných rozhovorov, databáza fotografií miest a artefaktov spojených s dejinami vojvodinských Slovákov, rovnako ako aj vybrané pasáže z navrhovanej publikácie a odporúčania pre potencionálnych bádateľov. Príručka (v náklade 330 kusov) i internetová doména budú samozrejme v slovenskom i srbskom jazyku.

6. Návrh rozpočtu:

Položka	Účtovacie obdobie		
	Rok 1	Rok 2	Rok 3
Cestovné (pre 5 osôb) ⁱ	2505,00 €	2100,00 €	1190,00 €
Ubytovanie (pre 5 osôb) ⁱ	8840,00 €	7650,00 €	3650,00 €
Stravné (pre 5 osôb) ⁱ	5720,00 €	5720,00 €	2860,00 €
Kancelárske potreby a kopírovanie	300,00 €	340,00 €	460,00 €
Digitálny fotoaparát so statívom, 2 ks	1465,00 €	-	-
Poplatky za fotodokumentáciu archívnych prameňov	955,00 €	870,00 €	545,00 €
Verifikovaný odborný preklad z/do cudzích jazykov	220,00 €	480,00 €	1610,00 €
Náklady na vydanie publikácie ⁱⁱ (genealog. príručka)	-	-	7722,00 €
Náklady na vytvorenie a správu ⁱⁱⁱ internetovej domény	-	-	700,00 €
<i>Spolu medziročne</i>	<i>20 005,00 €</i>	<i>17 160,00 €</i>	<i>18 737,00 €</i>
Spolu			55 902,00 €

7. Resumé (in English):

Slovaks in Vojvodina are slowly disappearing, so our research team came to an idea to make a whole new concept of thinking about the history and ethnicity of this nationality in Autonomous Province of Vojvodina. With the use of archive materials, dating from 1740s until today, we will make and publish a genealogical handbook full of historical, cultural, social, confessional, military and economical records. Also an internet domain with facsimiles and records from oral history research will be brought into the open. These two shall become sources for other genealogical and historical researchers in their study of Vojvodinian Slovaks. As representative samples, there were chosen three Slovak municipalities in Bačka (Bački Petrovac), Banat (Kovačica) and Srem (Stara Pazova).

ⁱ Myslí sa obdobie šiestich po sebe nenasledujúcich kalendárnych mesiacov, kedy výskum prebieha v zahraničí. V treťom roku výskumu sa jedná max. o tri takéto mesiace.

ⁱⁱ Stanovenie sumy vychádza z predpokladaného nákladu vynaloženého na vytvorenie prvotlačového exempláru a následných grafických úprav, teda najvyššie 23,40 €, rozrátajúc celkovú sumu nákladov na jeden finálny kus určený do koncového predaja. Počet plánovaných kusov je 330.

ⁱⁱⁱ Myslí sa obdobie prvých 12 kalendárnych mesiacov od jej vytvorenia.